

články

Právna úprava odsunu obyvateľov nemeckej národnosti z Poľska po druhej svetovej vojne

Adam Mesiarkin

Ustanovenie Postupimskej dohody, konkrétne XIII. kapitoly s názvom „Organizovaný odsun nemeckého obyvateľstva“, hovorí: „*Tri vlády, preskúmajúc túto otázku po všetkých stránkach, uznali, že nemecké obyvateľstvo alebo jeho zložky, ktoré zostávajú v Poľsku, Československu a v Maďarsku, bude potrebné odsunúť do Nemecka. Sú jednotné v tom, že akýkoľvek odsun sa musí uskutočniť usporiadane a ľudsky.*“

Dohoda z 2. augusta 1945 predstavuje medzinárodnoprávny základ vysídlenia nemeckého obyvateľstva z Poľska, Československa a Maďarska, ale v zásade potvrdzuje plány z rokovaní a rozhovorov, ktoré prebiehali počas celej vojny. Upravila právomoci Spojeneckej kontrolnej rady pre Nemecko vo veci koordinácie vysídlenia nemeckého obyvateľstva v zmysle času, spôsobu, podmienok a rozdelenia nemeckého obyvateľstva do okupačných zón. V oficiálnych rozhovoroch protihitlerovských spojencov figuroval plán na odsun Nemcov už od konferencie v Teheráne a v Jalte.¹ Názor západných spojencov na vysídlenie Nemcov z Poľska sa sformoval po nárokoch ZSSR na západnú Ukrajinu, Bielorusko a Litvu. Dokumentuje ho napr. britský plán doručený predsedovi vlády Stanislawovi Mikołajczykovi v januári 1944, ktorý hovorí o nových hraniciach Poľska na Curzonovej línii a na Odre, o presídlení Poliakov z východu Poľska a Ruska, o vysídlení Bielorusov a Ukrajincov z Poľska, a konečne o vysídlení Nemcov.² S problémom odsunu Nemcov bytostne súvisí problém repatriácie Poliakov, premietnutý do konkrétnych geografických obrysov.

Používajúc porovnanie z československých reálií, prezident USA Franklin D. Roosevelt na návšteve prezidenta Edvarda Beneša 7. júna 1943, i vláda Sovietskeho zväzu v depeši z 5. júna 1943 a britský veľvyslanec Philip Bouverie Bowyer Nichols už v septembri 1942

¹ LIPPÓCZY, Piotr – WALICHNOWSKI, Tadeusz. *Przesiedlenie ludności niemieckiej z Polski po II. wojnie światowej w świetle dokumentów*. Warszawa – Łódź : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1982, s. 53. V Teheráne sa mal Roosevelt spýtať Stalina či vidí možnosť výmeny obyvateľstva v tomto regióne Európy, na čo Stalin odpovedal pozitívne.

² ŠMIGEL, Michal – KMEŤ, Miroslav. Výmeny obyvateľstva v strednej a východnej Európe v kontexte 2. svetovej vojny. In *Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom*. Ed. Sáposová Zlatica –Šuraj Štefan, Prešov : Universum, 2010, s. 59.

vyslovili súhlas s odsunom Nemcov.³ V Postupime sa teda len dohodou potvrdilo, že odsun Nemcov je v súlade s medzinárodným právom.

Odsun Nemcov sa skloňoval (nielen) v súvislosti s podobou západnej hranice Poľska po vojne, s realitou nových území, tzv. *ziem odzyskanych*. Myšlienka nebudila v poľských politických kruhoch kontroverzie, vyslovovali sa za ňu všetci premiéri exilových vlád, Władysław Sikorský, Stanisław Mikołajczyk aj Tomasz Arciszewský. V práci *O poľských cieľoch vo vojne*, vydanéj Ministerstvom kongresových prác exilovej poľskej vlády v roku 1942 v Londýne, sa argumentuje oprávnenosťou masových presunov Nemcov už len tým, že samotné nemecké úrady masovo presúvali „svojich vlastných“ ľudí, nehovoriac o obyvateľoch inej národnosti.⁴ V podobnom tóne sa nieslo memorandum Rady ministrov exilovej vlády Mikołajczyka zo 17. septembra 1944, s dodatkom myšlienky trojstupňovej akcie: teritoriálne zisky – vysídlenie – osídlenie.⁵ Východným bodom tohto prístupu bolo tvrdenie, že skúsenosť s piatou kolónou a nemeckými okupačnými metódami spôsobila, že ďalšie spolužitie Poliakov a Nemcov v jednom štáte bolo nemožné. Finálnu podobu odsunu Nemcov naformulovanú dohodou z Postupimu priniesol plán Spojeneckej kontrolnej rady pre Nemecko prijatý uznesením 20. novembra 1945.⁶ Z celkového počtu 3,5 milióna Nemcov malo 1,5 milióna smerovať do britskej a 2 milióny do sovietskej okupačnej zóny. Vysídľovanie sa malo začať v decembri 1945 a skončiť v júli 1946.⁷ Na vykonanie plánu bol zriadený špeciálny výkonný orgán, Spojený repatriačný výkonný orgán (*Combined repatriation executive*), ktorý vytvoril priestor pre neraz ťažké bilaterálne rokovania. Dohoda medzi britskými a poľskými reprezentantmi Spojenej repatriačnej exekutívy vo veci presídlenia Nemcov bola medzi britskou Armádou Rýn a poľskou vládou vo Varšave podpísaná 14. februára 1946 a dohoda medzi sovietskymi a poľskými reprezentantmi ohľadom vysídlenia do sovietskej okupačnej zóny bola uzavretá 5. mája 1946.⁸

Situácia v Poľsku v zásade potvrdzovala myšlienku reprezentantov spojencov, avšak jej realizácia reflektovala komplikovanú situáciu na domácom politickom poli. V silvestrovskú noc roku 1943 z iniciatívy Poľskej robotníckej strany (*Polska Partia*

³ BEŇA, Jozef. *Slovensko a Benešove dekréty*. Bratislava : Belimex, 2002, s. 48.

⁴ KACPRZAK, Paweł. Działania organów administracji państwowej w akcji wysiedlenia i wyjazdach ludności niemieckiej z Polski w 1945 roku. In *Studia Lubuskie*, vol. 6, 2010, s. 87. Ministerstvo sa zaoberalo prípravou podkladov a výstupov na mierové konferencie.

⁵ NITSCHKE, Bernadetta. *Wysiedlenie czy wypędzenie? Ludność niemiecka w Polsce w latach 1945 – 1949*. Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2004, s. 37.

⁶ Plán bol prijatý na niekoľkých stretnutiach Spojeneckej kontrolnej rady a jej pomocných orgánov, na žiadosť americkej strany mal plán upraviť aj odsun nemeckého obyvateľstva z Rakúska.

⁷ NITSCHKE, ref. 5, s. 23. Doplňme, že plán pracoval aj s presnými číslami presídlených ľudí, v decembri 1945 350 tisíc, v januári 1946 175 tisíc, a pod. Porovnaj LIPPÓCZY – WALICHNOWSKI, ref. 1, s. 58.

⁸ *Tamže*, s. 62, 68.

Robotnicza, ďalej ako PPR), reprezentovanej Władysławom Gomułkom, vznikla Národná rada (*Krajowa rada narodowa*, ďalej ako KRN), ktorá mala fungovať ako politická (kontra) alternatíva voči poľskej exilovej vláde a podzemným štruktúram odboja.⁹ Mala spájať sily antifašistické a demokratické – preto vylučovala tábor Sanácie a tiež Národnej strany. Už predtým v novembri v ideovej deklarácii Poľskej robotníckej strany s názvom *Za čo bojujeme* Gomułka zverejnil myšlienky o tom, že „*Exilová vláda, postavená na náhodne pozbieraných elementoch v emigrácii, opierajúca sa o nelegálnu ústavu z roku 1935...*“ nemôže byť povolaná na realizáciu demokratického zriadenia v oslobodenom Poľsku.

Vstup sovietskych vojsk na územia, kde žili Poliaci, bez toho, aby tento krok nejako reprezentovali aj poľské sily mohol vzbudiť nevraživosť. Preto Wanda Wasilewska a Edward Osóbka-Morawski tlačili v Moskve na Stalina, aby uznal novú vládu, ktorá bude reprezentovať Poľsko, mobilizovať, nadväzovať diplomatické kontakty a spravovať vládu na poľskom území po Curzonovu líniu. Plánovali v Moskve vytvoriť Poľský národný výbor na základe Zväzku poľských patriotov v Rusku, lebo ten Stalin uznal ako neschopný vytvoriť vládu v budúcnosti. Vo vzťahu k programu Gomułku vyčkával, pretože nechcel legitimizovať komunistické sily v Poľsku, aby si nepohneval Britov. Ešte pred manifestom Krajovej rady narodovej, Gomułka a PPR v júni 1944 hovorili, že chcú vojsť do vlády aj s „exilovými elementmi“, po rekonštrukcii (podobne ako vo februári). Nevyhnutné bolo odstrániť prezidenta Władysława Raczkiewicza, vyhláseného podľa článkov 13 a 24 Ústavy z roku 1935 prezidentom Ignacym Mościckim, podobne ako jeho zástupcu, Kazimierza Sosnkowského. Ultimátum podobného znenia (o reorganizácii poľskej vlády v Londýne) z 23. júna 1944 premiér Rzeczypospolitej Stanisław Mikołajczyk definitívne odmietol ako narušujúce suverenitu Poľska (návrh predostieral demisiu prezidenta Władysława Raczkiewicza, Kazimierza Sosnkowského, ministra obrany Mariana Kukielu a ministra informácií Stanisława Kota a verejné dištancovanie sa od obvinenia ZSSR poľskou vládou z Katynského masakru).

Po počiatočnej nevôli zo strany Stalina aj poľských komunistických štruktúr (reprezentovaných predovšetkým Zväzom poľských vlastencov a Centrálnou kanceláriou poľských komunistov) sa realita novej národnej rady ukázala ako schodná a výhodná. Manifest, podpísaný Edwardom Osóbka-Morawskim a Wandou Wasilewskou, o ktorom sa dodnes verí, že bol tlačený v Chelme a odvysielaný tiež v prvom meste na západ

⁹ Odpoveďou bolo vytvorenie Rady národnej jednoty z podzemných štruktúr 8. januára 1944 transformáciou z *Krajowej Reprezentacji Politycznej*, ktorá reprezentovala hlavné nekomunistické politické sily v Poľsku počas 2. svetovej vojny.

od Curzonovej línie, bol napísaný v Moskve 20. júla, schválený Stalinom a odvysielaný 22. júla 1944 rádiom Moskva.

Politické a ideové východiská manifestu majú vo svojom jadre slová z manifestu PPR z novembra 1943. Národ bojujúci s nemeckým okupantom, reprezentovaný demokratickými stranami, t. j. demokratmi, ľudovcami, socialistami, členmi PPR a iných organizácií, nazýva exilovú vládu v Londýne samozvanou a nelegálnou, postavenou na protiprávnej fašistickej ústave z apríla 1935.¹⁰ Túto vládu „národ“ obviňuje z toho, že najprv bránila vojne s hitlerovským okupantom a potom „dobrodružnou“ politikou tlačila Poľsko ku katastrofe. Rýchly postup Červenej armády predznamenal vytvorenie Poľského výboru národného oslobodenia (*Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego*) Národnou radou, ktorý mal organizovať oslobodzujúce sily ako hlavný výkonný orgán.¹¹ V momente oslobodzovania krajiny bolo nevyhnutné vytvoriť legálne centrum vlády, ktoré bude riadiť oslobodzovaciu vojnu, získanie slobody a začne budovať nový štát. *Krajowa Rada Narodowa* a *Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego* preto deklarovali, že budú fungovať na základe demokratickej a demokraticky prijatej Ústavy zo 17. marca 1921. Vzhľadom na tému príspevku treba spomenúť, že Manifest hovorí o návrate poľského Pomoranska, Sliezska a o „vojne o východné Prusko a poľské hraničné stĺpy na Odre.“

Manifest sa stal v podmienkach, v akých bol vyhlásený, ústavnoprávnou normou nového poľského štátu. Jeho legalita sa odvodzuje od boja národa za slobodu. Mandát vlády bol v právnom zmysle rovnako samozvaným ako mandát vlády v Londýne, s tým rozdielom, že sa opieral o demokratickú ústavu. Preto už v manifeste je zakotvené, že jeho legitimita je časovo obmedzená – do vytvorenia ústavodarného orgánu.¹² Jeho legitimitu má potvrdzovať aj to, že Národnú radu uznali poľské organizácie v Sovietskom zväze a tam vytvorená armáda.

Výkonný orgán exilovej vlády v Poľsku – Rada ministrov (*Krajowa Rada Ministrów*), vytvorená 26. júla 1944 – vydala v momente vypuknutia Varšavského povstania nariadenie

¹⁰ Walery Slawek z Bezpartyjnego bloku współpracy z Rządem a Władysław Raczkiewicz (predseda Snemu, neskôr prezident exilovej vlády) zo strany Sanacie pripravili plán ústavných zmien, ktoré mali byť prerokované v Sneme. Opozícia odišla, preto Slawek navrhol, aby sa hlasovalo v zrýchlenom režime. Predvolali preto poslanca opozície, oznámili mu zámer prijať ústavné zmeny, ten odmietol z dôvodu zákonnej povinnosti hlasovanie o ústavnom zákone ohlásiť minimálne 15 minút pred týmto hlasovaním. Tak sa Sanácii podarilo prijať rozhodnutie, že nemusia týchto 15 minút dodržať, po čom hlasovali o zmene ústavy.

¹¹ *Ustawa z dnia 21 lipca 1944 r. o utworzeniu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego*. Dziennik ustaw 1944, nr. 1, poz. 1. [online] Dostupné na internete: <<http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19440010001&type=2>> [Cit. 28.1.2015].

¹² BEŇA, Jozef. *Moderné dejiny štátu a práva krajín strednej a východnej Európy*. Náčrt systému. I. Diel. Bratislava : Univerzita Komenského, 1994, s. 28.

o strate občianstva Nemcov.¹³ V prvom článku nariadenia sa píše, že „obyvatelia Poľska nemeckej národnosti strácajú občianstvo z moci samého práva.“ Článok č. 4 ďalej hovorí, že „Nemci majú povinnosť opustiť územie Poľského štátu.“ Porážka Varšavského povstania a minimalizovanie a likvidácia úlohy nekomunistických síl v posledných dňoch vojny a povojnovom období sa odrazilo dokonca aj v tom, že spomenuté nariadenie je slabo citované v odbornej literatúre. Môžeme jednoducho povedať, že v názoroch na vysídlenie Nemcov z Poľska sa zhodovali všetky strany politického spektra a rovnako že tento dokument je prvým, ktorý upravuje odsun Nemcov z Poľska. Občania nemeckej národnosti – všeobecne a *ipso iure* bez potvrdenia inými právnymi aktmi – boli zbavení občianstva. V článku č. 2 sa definuje najprv všeobecne, kto je týmto Nemcom, a článok č. 3 konkretizuje postup tým, že zbavení občianstva budú, pretože získali občianstvo Ríše. Upravuje, kto je Nemcom na účely tohto aktu (kto bol po 1. septembri 1939 zapísaný na „nemecký národný zoznam“ – *Deutsche Volksliste* – alebo dostal nemeckú rozpoznávaciu legitimáciu, alebo bol uznaný za nemeckého občana). V článku č. 16 je upravená územná pôsobnosť tohto aktu, a to tak, že na „oslobodených“ územiach je účinný svojím vyhlásením, na iných územiach ju získa v závislosti od oslobodenia spod okupácie. Momentom oslobodenia od okupácie je deň, kedy vojvoda vyhlási v *Denniku wojewódzkim* začiatok svojej verejnej činnosti. Napriek tomu tento právny akt nemal žiadnu právnu silu, nebolo síl, ktoré by ho vedeli uviesť do života, a po tragédii Varšavského povstania sa k nemu už nikto nevracal. Exilová vláda na ňom netrvala a stal sa právnou fikciou. Bol zmaterializovaným postojom protikomunistických síl, ktoré chceli prevziať moc ešte pred príchodom Červenej armády a pripravovali sa ideovo (a právne) na odsun Nemcov z Poľska.

Zákon Národnej rady z 15. augusta 1944 priznal Poľskému výboru národného oslobodenia právomoc vydávať dekréty so silou ústavného zákona.¹⁴ Nasledovala séria dekrétov o špeciálnych trestných súdoch „hitlerovských“ kolaborantov, o organizácii národných rád v jednotlivých krajoch (*powiatoch*), čiastočnej mobilizácii, úprave daní a veľa

¹³ *Rozporządzenie Krajowej Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1944o utracie obywatelstwa przez Niemców.* [online]

Dostupné na internete: <<http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/Content/2443/024%20P20629%20Dziennik%20Ustaw%20RP%20czIII%201944nr002.pdf>> S komentárom: *Niemcy w Polsce 1945–1950. Wybór dokumentów. Władze i instytucje centralne.* Tom 1. Red. Włodzimierz Borodziej – Hans Lemberg. Warszawa : Neriton, 2000, s. 109.

¹⁴ *Ustawa Krajowej Rady Narodowej z dnia 15 sierpnia 1944 r. o tymczasowym trybie wydawania dekrétów z mocą ustawy.* *Dziennik Ustaw 1944, nr. 1, poz. 3.* [online] Dostupné na internete: <<http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19440010003&type=2>> Na Slovensku prevzala Slovenská národná rada 1. septembra 1944 všetku zákonodarnú, vládnu a výkonnú moc, ktorú realizovala a potvrdzovala vydávaním nariadení, ktoré mali silu a charakter zákonov. BEŇA, ref. 3, s. 9; *Nariadenie SNR zo dňa 1. septembra 1944 č. 1 o vykonávaní zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku.* In *Tamže*, s. 184.)

iných. Po transformácii Výboru národného oslobodenia 31. decembra 1944 na Dočasnú vládu Poľskej republiky, prešla na ňu aj právomoc vydávať nariadenia s mocou ústavného zákona.¹⁵

Voči legitimitate Dočasnej vlády namietala exilová londýnska vláda, ale bezúspešne. V dňoch 4. až 11. februára 1945 spojenci na Jalte rozhodli, že plánovaná Dočasná poľská vláda národnej jednoty má zahŕňať všetky protihitlerovské demokratické sily, ktoré sa majú zúčastniť slobodných volieb. Po vytvorení takej vlády s ňou Spojené štáty aj Británia nadviažu diplomatické styky. Týmto krokom Spojenci odstavili exilovú vládu v Londýne. V protokole č. 6, v otázke riešenia hraníc, sa potvrdilo to, o čom sa hovorilo v Teheráne. Hranice Poľska budú na východe na Curzonovej línii a na západe na línii Odry a Nisy. Poľsko malo byť odškodnené za straty na východe územiaми na západe a severe. Nikto si nerobil ilúzie o tom, kde leží kľúč k novému Poľsku. Ten ležal v Moskve. Stalinovi sa podarilo presvedčiť ostatných spojencov o tom, že Výbor národného oslobodenia a neskôr Dočasná vláda v Lubline, resp. neskôr už vo Varšave je reprezentantom Poľska a Poliakov. V takých podmienkach Rada národnej jednoty (parlament podzemného Poľska vytvorený 9. januára 1944) nemala inú možnosť ako prijať projekt Dočasnej poľskej vlády národnej jednoty, v ktorej plánované „širokospektrálne“ zastúpenie sa okázalo rýchlo fikciou. Bola vytvorená až po vojne, na konferencii v Moskve 28. júna aj s účasťou Stanisława Mikołajczyka a s ním prepojených piatich ministrov.

Pre sledovanú problematiku má zásadný význam dekrét KRN č. 30 z 28. februára 1945 o vylúčení nepriateľských elementov z poľského spoločenstva. Predmet jeho úpravy je síce širší, ale svojím smerovaním je porovnateľný s dekrétom č. 33 prezidenta Edvarda Beneša. Po strate československého občianstva boli Nemci cudzincami a tí sa mohli na území republiky zdržiavať, len ak dostali povolenie správneho úradu. Po odopretí alebo odňatí takého povolenia musel cudzinec štát opustiť. Preto je dekrét prezidenta republiky č. 33, ktorým štátni občania nemeckej a maďarskej národnosti stratili československé občianstvo z dôvodu nadobudnutia občianstva okupačnej mocnosti, právnou normou zásadnou pre odsun Nemcov z Československa.¹⁶ Dekrét č. 30 Dočasnej vlády upravuje spôsob rehabilitácie osôb zapísaných v *Deutsche Volksliste*. Neprekvapuje, že dekrét ani neupravuje spôsob

¹⁵ *Ustawa Krajowej Rady Narodowej z dnia 3 stycznia 1945 r. o trybie wydawania dekrétów z mocą ustawy*. Dziennik Ustaw 1945, nr. 1, poz. 1. [online] Dostupné na internete: <<http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19450010001&type=2>>

¹⁶ *Ústavní dekrét presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské*. In BEŇA, ref. 3, s. 150. Dekréty prezidenta ČSR Edvarda Beneša platili na Slovensku od 21. apríla 1945, čiže od dňa prijatia a okamžitej účinnosti Nariadenia č. 30 Slovenskej národnej rady o zákonodarenej moci na Slovensku. Po prijatí I. pražskej dohody 2. júna 1945 sa v zákonodarných veciach celoštátnej platnosti delegovala moc na prezidenta, ale stále s podmienkou dohody so SNR; zmena nastala až vytvorením Dočasného Národného zhromaždenia 28. októbra 1945.

rehabilitácie prvej skupiny vo *Volksliste*, tzv. *Volksdeutscher*. Osoby zapísané v druhej, tretej alebo štvrtej skupine, ktorých žiadosť o rehabilitáciu bola zamietnutá, boli „*zbavení verejných a občianskych práv, celého majetku a umiestnení do táborov a na nútené práce na neurčitý čas*.“¹⁷

V súvislosti s poľskými reáliami sú v literatúre pomenované tri fázy odsunu. Prvá fáza prebehla ešte pred ukončením vojny, bola útekem Nemcov do Ríše pred postupujúcim frontom, druhou je tzv. divoký odsun či vyhánanie, ktoré prebiehalo rámcovo od konca vojny do konferencie v Postupime, resp. do začiatku roka 1946 a tretou fázou boli vysídľovacie akcie od začiatku roka 1946 do ich ukončenia.¹⁸ Pre túto fázu je typický hlavne útek asi 2 miliónov Nemcov z Východného Pruska do konca roku 1945. Druhá fáza v Poľsku bola špeciálne komplikovaná kompetenčnými spormi medzi vojenskou a civilnou administratívou na *ziemiach odzyskanych*¹⁹ z dôvodu politického boja o budúcnosť Poľska. „Dobrovoľný odsun“ po vojne malo podľa obežníka Ministerstva verejnej správy z júna 1945 motivovať „*sťažovanie života zatvrdnutým nepriateľom poľskosti*“ zo strany orgánov moci.²⁰ Úrad generálneho splnomocnenca Poľskej republiky pre veci získaných území bol vytvorený už na začiatku roku 1945 a rozdelil správu území medzi 4 administratívne celky: Sliezske Opolské a Dolné, Východné Prusko (neskôr Warmia-Mazury) a Západné Pomoransko. Situácia bola zneprehľadnená vojenskou správou a *de facto* prebratie správy trvalo až do jesene 1945. Trinásteho novembra 1945 bolo preto vytvorené nové ministerstvo „získaných území“ pod kontrolou Gomulku. Okamžite vyslali vojvodom „obežník“ o vysídľovaní nemeckého elementu z miest.

Z mesta Gdansk boli odsuny organizované už od júla 1945; ešte pred postupimskou konferenciou bolo vysídlených 20-tisíc ľudí.²¹ Transfery zo Štetína do sovietskej okupačnej zóny prebehli na základe vlastnej dohody prezidenta mesta Piotra Zaremby a generála Ivana

¹⁷ *Dekret z dnia 28 lutego 1945 r. o wyłączeniu ze społeczeństwa polskiego wrogich elementów*. Dziennik Ustaw 1945, nr. 7, poz. 30. [online] Dostupné na internete:

<<http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19450070030&type=2>> Predlohou tohto dekrétu bol skorší dekrét z 31. augusta 1944, ktorý pozbavuje občianskych práv a majetku „fašisticko-hitlerovských zločincov“, Dziennik Ustaw 1944, nr. 4, poz. 16. [online] Dostupné na internete:

<<http://isip.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19440040016&type=2>> Druhým podkladom je *Dekret o środkach zabezpieczających w stosunku do zdrajców Narodu*, o zradcoch z radov Poliakov z 4. novembra 1944, ktorých vina je rovnaká ako vina „obyvateľov nemeckej národnosti, alebo nemeckého pôvodu.“ Dziennik Ustaw 1944, nr. 11, poz. 54. [online] Dostupné na internete:

<<http://isip.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19440110054&type=2>>

¹⁸ BEŇA, ref. 3, s. 61. Chronológia týkajúca sa územia Poľska je iná a celkovo je komplikovanejšie situácie časovo ohraničiť, prvý transfer do britskej zóny nastal 24. februára 1946.

¹⁹ Napr. území Východného Pruska bol zriadený špeciálny splnomocnenec dočasnej vlády pre vysídľovanie.

²⁰ *Niemcy w Polsce*, ref. 13, s. 93.

²¹ Vojvoda Gdanský umožnil starostom miest už 17. apríla vydávať povolenia Nemcom k odchodu. NITSCHKE, ref. 5, s. 135.

Serova z októbra 1945. Z celého počtu 1 milióna vysídlených Nemcov to bolo v roku 1945 až 180-tisíc.²² Začiatok akcie vysídľovania z Dolného Sliezska a Vroclavu bol naplánovaný na 1. október a do konca roka 1945 bolo vysídlených asi 105-tisíc ľudí.²³ Na 31. október 1945 sa datuje dohoda predstaviteľov politického života a verejnej správy Dolného Sliezska (podpísaný je šéf polície zo strany PPR) s predstaviteľmi sovietskej okupačnej zóny v Nemecku „o vysídľovaní Nemcov cez Forst“.

Akcia vysídľovania na Hornom Sliezsku bola špecifická z dvoch dôvodov. Prvým bol jednak veľký počet Nemcov, či už usadených alebo utečencov. Druhým bola výnimočne aktívna úloha sliezskeho vojvodu Aleksandra Zawadzkeho, ktorý postuloval svoj „národnostný“ plán už na zasadaní Wojvodskej národnej rady (*Wojewódzka rada narodowa*) v Katoviciach 8. a 9. júna 1945. V nariadení z 18. júna starostom miest o „odnemčení“ Opolského Sliezska písal: „*Navrátilcov treba silou posielat' do Nemecka a tých, čo sa bránia, zavrieť do táborov. Na vidieku treba bezpodmienečne odsúvať Nemcov z roľníckeho hospodárstva a posielat' ich za Odru a Nisu alebo s celými rodinami umiestniť v táboroch.*“²⁴ Aleksander Zawadzki neskôr vydal priame zákazy pobytu Nemcov v Gliviciach, Bytome, Zabrze (21. augusta), a nakoniec vo zvyšných mestách celého vojvodstva (17. novembra).²⁵ Z vysokého počtu nemeckých obyvateľov Horného Sliezska bolo v roku 1945 vysídlených okolo 100-tisíc ľudí.

Podobná situácia nastala po vydaní nariadenia poznaňského vojvodu Feliksa Widy-Wirského z 29. septembra o vynútenom odchode Nemcov, na základe ktorého bolo iba v roku 1945 vysídlených 70-tisíc ľudí.²⁶ Druhá fáza, tzv. „divoký odsun“ sa v poľskej literatúre reflektujúc poľskú realitu nazýva „vojenskými vysídleniami“. Základom je rozkaz náčelného generála Poľského vojska Michała Rola-Żymierskeho č. 0236, z 10. júna 1945 o nevyhnutnosti vysídlenia „vracajúcich sa“ Nemcov.²⁷ Rozkaz bol doplnený rozkazmi náčelníka 1. korpusu prvej poľskej armády z 22. júna a rozkazom náčelníka 2. poľskej armády z 24. júna 1945. Náčelník zdôraznil svojim vojakom, že „*należy postupować tak, ako oni postupovali s nami.*“²⁸

²² *Niemcy w Polsce 1945-1950. Wybór dokumentów. Województwa poznańskie i szczecińskie.* Tom 3. Red. Borodziej Włodzimierz –Lemberg Hans. Warszawa : Neriton, 2001, s. 211.

²³ *Niemcy w Polsce 1945-1950. Wybór dokumentów. Pomorze Gdańskie i Dolny Śląsk.* Tom 4. Red. Boćkowski Daniel. Warszawa : Neriton, 2001, s. 223-227.

²⁴ *Niemcy w Polsce 1945-1950. Wybór dokumentów. Województwo śląskie.* Tom 2. Red.: Borodziej Włodzimierz – Lemberg Hans. Warszawa : Neriton, 2000, s. 319.

²⁵ *Niemcy w Polsce* , ref 13, s. 93.

²⁶ *Niemcy w Polsce*, ref. 22, s. 44.

²⁷ NITSCHKE, ref. 5, s. 135.

²⁸ *Rozkaz nr 0150 dowództwa 2 Armii WP o kontynuowaniu szybkiego wysiedlania Niemców.* In *Niemcy w Polsce*, ref. 13, s. 144.

V nasledujúcom roku 1946 Poľsko opustilo okolo 2,5 milióna Nemcov. Odsuny boli na základe dohôd smerované do britskej a sovietskej okupačnej zóny. Tvoríaca sa Poľská republika vytvorila 17. januára nový úrad *Glówny Delegat Ministerstwa Ziem Odzyskanych do Spraw Repatriacji Ludności Niemieckiej*, ktorý vytváral správne prepojenie medzi ministerstvom a vojvodami. Na britsko-sovietsko-poľskej konferencii bola 5. januára 1946 prijatá dohoda medzi brigádnym generálom Kenchingtonom a poľským viceministrom získaných území, upravujúca technickú stránku ďalších transferov. Nasledovala ju britsko-poľská dohoda zo 14. februára 1946, taktiež upravujúca konkrétne počty, zdravotné a technické podmienky odsunu do britskej okupačnej zóny, nazvaného „Operácia Lastovička“, a sovietsko-poľská dohoda z 5. mája 1946 o transferoch do sovietskej okupačnej zóny.

V roku 1947 vysídlenia smerovali už len do sovietskej zóny a masové vysídľovanie nemeckého obyvateľstva, ktorého kulmináciu predstavoval rok 1946, sa v tomto roku ukončilo. Na prelome rokov 1947/1948 okrem individuálneho prijímania limitovaného počtu nemeckých obyvateľov obidvomi okupačnými zónami a 383 detí prijatých sovietskou okupačnou zónou 5. januára 1948 neopustili Poľsko žiadni Nemci.

Zo strany povojnových novovytvorených orgánov nedošlo k jednotnej právnej úprave statusu Nemcov v Poľsku, plošne bol upravený hlavne ich vzťah k vecným právam, keď boli zbavení práva vlastníť majetok.²⁹ Právny rámec vysídlenia Nemcov v období pred konferenciou v Postupime bol tvorený nariadeniami vojvodov a vojvodských národných rád, čiastočne dekrétmi Výboru národného oslobodenia a rozkazmi reprezentantov vojenskej správy. V období od roku 1946 sa vysídlenia opierali o výsledky dohôd v Postupime, na pláne Spojeneckej kontrolnej rady a bilaterálnych britsko-poľských a sovietsko-poľských dohodách.

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

MESIARKIN, Adam. Právna úprava odsunu obyvateľov nemeckej národnosti z Poľska po druhej svetovej vojne. In *Štúdie z histórie*. Historia nova 9. [online] Bratislava : Stimul, 2015, s. 138-146. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino9.pdf>

²⁹ *Niemcy w Polsce*, ref. 13, s. 74.